

Kakor sanjav pastorage.

Estetska črtica.

Vojeslav Molè.

li ste že šli v ranem jutru čez polje ob času, ko so njive že vse zlate in dobiva v bregu trta prve jagode? Komaj slišno so drhtele nekje ob potu zamišljene breze, na klasju je trepetala rosa, kakor sladke misli so pluli oblaki po jutranjem nebu, kje v daljavi je zavriskal pastir, zapel svoj pastorage. In duša je bila vsa pokojna kakor nebo, smejoča se kakor rosne, zlate njive, polna sanj kakor odmev, ki ga je prebudil v vsej daljavi pastorage.

Takšnih trenutkov se spominja človek pred mnogimi deli nesmrtnih umetnosti. Ne pred vsemi. Če je posegel umetnik s svojim umotvorom za zaslono, ki krije najgloblje skrivnosti bitja in usode, nas navdajata pred njegovim delom groza in strah, čeprav sta spojena s čuvstvom estetskega razkošja. Z mračno grozo nas polnijo tragedije Ajshilove in Sofoklejeve, grozo nam lijejo v dušo opisi Dantejevega pekla, isto se nam godi pred Shakespearjevimi žaloigrami, strah nas prešinja pred Michelangelovim „Sodnim dnevom“.

Morda nas med obrazilnimi umetniki nihče ne zanaša tako visoko in nam ne razkriva tako zelo duševnih skrivnosti, ki jih more izraziti samo umetnost, kakor ravno Michelangelo; misterij Boga, človeka in žene je v njegovih delih tako globoko pojmovan, kakor ga morda ni doumel ne pred njim ne za njim nihče drugi; a vendar nam njegovi umotvori ne lijejo v dušo miru in pokoja. Da doseže umetnik s svojim delom takšen vtisk, morata vladati tudi v njegovi duši solnčen mir in neskajena harmonija, a te ni imel Michelangelo, ki se je od rojstva do groba boril z grozečimi vprašanji bitja in nebitja ter je bil do groba sprt sam s seboj in s celim svetom.

Nasprotno pa je pri njegovem velikem sodobniku Leonardu. Ta je romal kakor kralj s solnčnim smehljajem na ustih skozi življenje. Bil je v resnici vladar v kraljestvu umetnosti, vladar-modrijan, ki si je podvrigel bolešt in razkošje ter si izvolil platonsko čašo radosti kot svoj delež življenja. Odtod ona harmonija, ki veje iz njegovih portretov, in sanjavi smeh, ki je razlit čez vsa njegova dovršena dela.

Največjo harmonijo, ki deluje na gledalca kakor solnčnojasen spev, pa je dosegel tretji največji zastopnik renesansne umetnosti, Rafael. Ali ste že stali kdaj pred njegovo malo „Madonna del Granduca“ v Florenci? Mlada, deviška mati s povešenimi očmi in dete, zroče z materinega naročja zvedavo v svet — in nič več; a vendar govori ta slika več nego tisoč sanj in tisoč pesmi, ker izraža to, česar ne bi mogla povedati nobena beseda, ker je solnčna in tiha kakor pesem, ki ste jo čuli kdaj v ranem jutru sredi polja pod šumečimi, zamišljenimi brezami.

Ali se spominjate Rafaelove „Atenske šole“? Če ste si pred njo ogledali v Sikstini Michelangelove slike, ste gotovo obstali pred tem delom z nekakšnim nejasnim, nedoločnim čuvstvom. Pri Michelangelu je vse delovalo na vas kakor blisk in grom, vse je bilo globoko razodetje iz krajev misli trpečega genija, a Rafaelovo delo je tiho, jasno, pokojno. Ne razgrinja skrivnosti, ne govori o tem, kako nam hrepenijo krila k nebu, a jih teži zemski prah. Le skupina modrijanov se je zbrala na njegovi sliki in se razgovarja. O čem? Gotovo ni v njih dušah bolesti. Kakor oni zro le ljudje, ki jim je življenje dozorelo in so utrgali z odločno kretnjo sad s svojega drevesa ter vedo, da je vse dobro, kar je dala usoda. Solnce je razlilo čez to sliko ono ravnotežje, ki ga more dati le jasno, harmonično mišljenje in solnčna muzika.

Da, muzika je ono, kar blaži vsa čuvstva in jih spaja v neskajeno harmonijo. V vili Ludovisi je antičen marmornat sedež z reliefi, predstavljajočimi Venerino rojstvo. Eden teh reliefov predstavlja igrajočo flavtistko. Zdi se mi, da nikjer ni krasnejšega simbola, ki bi tako jasno izražal moč godbe in ono njeno skrivnost, ki vzbuja v človeški duši toliko sanj kakor nobena druga umetnost. Gledalcu se zdi, kot da bi se ciprska boginja rodila kakor sen iz glasov, ki plovejo iz pesmi grške deklice; kakor da poraja njena muzika to divno ritmiko linij in kontur boginje vsega stvarstva.

V palači konservatorijev na Kapitolu pa stoji velik antičen relief s plešočo Menado. Tudi tu je muzika, ki ustvarja krasoto tega le s prozorno tenčico zagrnjenega deviškega telesa. Linije telesa se pregibljejo in se spajajo ter prehajajo druga v drugo kakor glasovi pesmi, ki jo igra na svoji piščalki kje v daljavi smejoči se kozlonogi Pan.

Pred takšnim umotvorom obstaja človek poln solnčnih, tihih sanj in zre in zre: kakor lilija vitko Menadino telo se pregiblje, vihrajo ji zlati lasje, opleta se sneženih udov prozorna tenčica,

ritmično pesem igra Pan, nad njima šumijo ciprese in se smeje solnce in vse je sam mir in smeh.

In ni slučaj, da se ravno v najbolj harmoničnih umotvorih upodabljajo tolikokrat igrajoče in pojoče osebe. Vzrok je tukaj zelo globok; iskati ga je v oni skrivni vezi, ki spaja ritmiko vseh umetnosti in ki se da izraziti samo s pomočjo muzike. V naravi je vse podvrženo ritmu: od solnca, ki kroži s svojim planetarnim sistemom po vesmirju, do čuvstev, ki se porajajo v krogu naše zavesti. Zato je bil tako genijalen inštinkt človeštva, ko je ustvaril bajke, kakršna je povest o Orfeju, o slepem pevcu Homerju, o poljskem rapsodu Wernyhori.

Obrazilne umetnosti pa so vedno uporabljale motive, ki so bili v zvezi z muziko. Antični reliefi so vsi polni zgodb o Orfeju, Apolonu in Marsiji, igrajočih Favnov in Pana ter plešočih deklic. In ko je pozneje krščanska fantazija napolnila svoje nebo s trumami angelov in svetnikov, so bili zopet igrajoči in pojoči angeli, ki so se pojavili na onih slikah, v katerih se je prvič začel izražati duh modernega, individualnega mišljenja in življenja: angeli igrajo in pojo v slavo Madoni na slikah Cimabua in starih sienskih mojstrov ter polnijo s svojim petjem in sviranjem vrtove na slikah porenskih mističnih slikarjev. In gotovo ima tu svoj vzrok tudi že v srednjem veku tolikokrat predstavljeni motiv plešoče hčere Herodijadine. Ritmika njenega telesa, pregibajočega se ob glasovih muzike, je mamila že neznane kiparje gotskih katedral in fantazijo velikega Giotta in njena čudesna moč mami še dandanes umetnike: Wilde in Kasprowicz, Beardsley in Moreau so črpali iz njene zgodbe kakor iz brezmejne zakladnice.

Motivi, ki so bili v zvezi z muziko, so dajali slikam ono gladkost in čudovito ritmiko, ki jo vedno občudujemo. In zopet ni slučaj, da so bili na pr. najslavnejši obrazilni umetniki obenem tudi sami ustvarjajoči muziki ali pa so vsaj imeli zelo fino razvit čut za godbo. Znano je, da je bil Leonardo da Vinci pri svojih sodobnikih in mecenih bolj v čislju kot muzik nego pa kot slikar, in še v najnovejšem času je bil krasen primer za to trditev poljski veliki dramatik in slikar Wyspiański, ki si je sam uglasbil pesmi za svoje drame.

Vsa ona tajnostna krasota in nepojmljiva omamnost, ki veje iz najčudovitejšega portreta, kar jih pozna zgodovina človeške umetnosti, iz Leonardove „Monne Lise“, pa je zopet v zvezi z muzikalno ritmiko. Ko je namreč Leonardo slikal to svoje največje in najdovršenejše delo, je dal v sosednji sobi ves čas igrati solnčne pesmi.

In čar te muzike je legel tej lepi ženi v dušo in seva v večne čase iz njenih oči, iz purpurnih ustnic, iz linij njenih belih rok . . .

In listajte v zgodovini človeške umetnosti, kjer hočete, povsod vidite ritmiko, izvirajočo iz muzike. Florentinski mojstri in cela beneška šola, nemški, francoski in holandski umetniki, — vsi so zajemali iz motivov, sorodnih s harmonijo, ki jo rodi le umerjeno padanje in naraščanje muzičnih glasov.

Dva slikarja sta pa pač najgloblje posegla v ta misterij; oba sta umrla mlada, kakor umirajo ljudje, ki so pili iz čaše življenja in spoznanja več nego navadni smrtniki; dela obojih so kakor zamišljen, sanjav smehljaj, ki mu je nekje na dnu primešana kaplja otožnosti. Prvi je bil Giorgione, drugi Watteau.

Giorgione je bil sin Venecije v onih dneh, ko je vrvelo po njenih palačah najšumnejše veselje, ko so se po vrtovih, ki so jih imeli na kopnem beneški bogataši, glasile neprestano zveneče pesmi, ko je sledil praznik prazniku in veselica veselici. V tem svetu je zrastel ta umetnik, največji lirik med slikarji, in njegove slike so kakor solnčne pesmi onih beneških dni. Le pogledjte v Florenci njegov „Koncert“! Kako preprost motiv! Avguštinec, igrajoč na spinetu, za njim korar z violončelom in v ozadju mladenič, zroč iz slike! In vendar ni nihče drugi tako izrazil onega čudesnega nastroja, ki ga rodi v človeški duši harmonična muzika, kakor ravno Giorgione v tem svojem delu. Saj ste že čuli Beethovenov kvartet, ko se je počasi zgrinjal mrak v sobo in se je vlival skozi odprto okno z vrta vonj poletnih dni? Takšnih trenutkov se spominjate pred tem Giorgionovim umotvorom. V duši je vse jasno, vse pokojno, ni žalosti v njej, vse življenje je kakor oddaljen sen in ničesar ni v mislih in v srcu, samo glasovi, sama divna, nedoumna harmonija.

A morda se spominjate tudi njegovega „Koncerta na prostem“, visečega v Louvru? Ona solnčna gorenjeitalijanska pokrajina v ozadju in igrajoča družba v ospredju, — ali se spominjate? Dve nagi ženski telesi, stoječa deklica in sedeča, igrajoča na flavti, ter mladenič z lutnjo in oni, ki tako pozorno posluša in se hoče razgovarjati —. Kdor je videl to sliko enkrat, je ne pozabi nikdar! V njej je sama godba, sama solnčna ritmika. Gledalcu se zdi, da se je pred njegovimi očmi uresničil Teokritov sen. Nimfe se pogovarjajo s počivajočimi potniki in tiho šumijo drevesa, o čem? — o nevestici, o mladi ženi . . . Ne, ne, pastirji so to in si pojejo pesmi. In vsa slika je kakor sanjav pastorage.

In ta pastore je še razločneje zazvenel dve stoletji pozneje iz Watteaujevih slik. Takrat je bilo vse življenje kakor sen o Arkadiji in Watteau je bil njegov največji poet. Njegove slike so sami koncerti, sam smeh in petje, samo razkošno igranje. In vsepovsod motivi zajeti iz muzike. V zelenih vrtovih, kjer tiho šumijo visoka drevesa, sta sedla na marmorno klop pod Erosovim kipom markiz in markiza, opravljena v svilene pastirske obleke. Smejoč sta se poljubila in z elegantno kretnjo je segel parfumovani pastir po gitaro, ležečo pred njim na stezici, in je zaigral smejočo se pesem . . .

Ali pa se je zbrala družba na trati kraj potoka in se smeje in poje in igra in zabava, ker je vse življenje sam smeh in sam solnčen sijaj. In kakor vesela pesem so tudi barve teh slik in njih smejoča in igrajoča se harmonija. —

Globoka je ta vez, ki spaja obrazilno umetnost z muziko, a še ožja je vez med muziko in poezijo, ker sta obe v času razdeljeni in razvijajoči se ter hkratu na sluh delujoči umetnosti. Tudi v poeziji prepleta in blaži ter spaja vse v soglasje muzika. Saj je vsaka umetnost odblesk življenja. Življenje pa nam blaži in oslaja ritem, ki je preveva, pesem, godba, ki je včasih ne slišimo, ki pa vendar zveni v naši duši.

V poeziji je primerov milijon. A nihče ni tega menda lepše izrazil nego Shakespeare, ko je ustvaril peti akt „Kupca beneškega“. Vsi boji, vse strasti so se pomirile, življenje je priplulo v tih pristan, smeh je okrasil in osladil sleherni korak in vsa boleost je pozabljena. In tedaj se zbere vsa družba v mesečni noči in se smeje in razgovarja, in zazveni godba in vse je sam pokoj in sama harmonija. Vse se je spojilo v divni muziki in ves sen o življenju je kakor sanjav pastore.

V Florenci, konec junija 1910.

Pastúškin :

Ponos.

Kaj togujete, sestré platane,
če vam listi padajo k nogam,
če vršé nad vami črne vrane
kdovekam!

Kaj umiraš, ti moj orel sivi,
moški, donebesni moj ponos?
Naj se ona smeje, ti pa živi,
albatros!

